

Openbaar of privé?

De waarheid ligt ergens in het midden

De kracht van semiopenbare ruimten

Sinds een aantal jaren staat de openbare ruimte sterk in de belangstelling. De vermindering van de publieke toegankelijkheid van de openbare ruimte is één van de recente ontwikkelingen waarmee de openbare ruimte wordt geconfronteerd. Deze ontwikkeling heeft consequenties voor de wijze waarop dergelijke ruimten functioneren en voor het gebruik en de beleving van deze ruimten. 'Zo kunnen openbare plaatsen hun sociale functie verliezen en gevoelens van onveiligheid oproepen' (van der Wouden 1999). Deze onveiligheidsgevoelens leiden tot meer regels en controle, waardoor maatregelen worden getroffen in de vorm van openbare ruimten die privé eigendom worden of een collectief karakter krijgen met eigen regels en beveiliging.

Collectieve woondomeinen

Wanneer men denkt aan semiopenbaarheid, denkt men onterecht al snel aan collectiviteit, aan vijandig ommuurde woondomeinen met een gracht of grote poorten; domeinen die beperkt toegankelijk zijn voor buitenstaanders. Onder afgeschermden woondomeinen verstaan we die woondomeinen waarvan een fysieke afscherming van de ruimte een typerende eigenschap is, waardoor er een besloten buitenruimte ontstaat of waardoor er sprake is van een collectief domein. Deze wooneenheden lijken in opkomst te zijn en worden vergeleken met de omstreken 'gated communities' naar Amerikaans voorbeeld. Er wordt veel kritiek geuit op deze woonvorm, omdat deze volledig afgesloten is van de buitenwereld, zich hierdoor onttrekt aan de maatschappij en er een steeds grotere kloof ontstaat tussen arm en rijk.

Overgangszones

Belangrijk is de invulling van het gebied tussen privé en openbaar domein. Hoe wordt deze ruimte gedefinieerd en ingericht, zodat ruimtelijke kwaliteiten optimaal benut worden en de leefomgeving een hoge gebruikswaarden krijgt?

Overgangszone

Private en openbare ruimten worden van elkaar gescheiden of verbonden door zogenaamde overgangsgebieden. Dat kunnen vloeiende overgangen zijn of juist harde; brede zones, of juist heel smalle. Uit onderzoek (1) is gebleken dat als deze zone, liggende tussen privé en openbaar, een semiopenbare zone is, deze veelal beter wordt gewaardeerd, een hogere gebruikswaarde heeft en ook meer ruimtelijke kwaliteiten heeft, dan wanneer privé direct overgaat in openbaar.

Mensen identificeren zich meer met deze ruimte, voelen zich er verantwoordelijk voor en hebben minder de behoefte zich af te sluiten van de buitenwereld.

Foto1. De vriendelijke toegang tot de semiopenbare buurt de Kersentuin, Utrecht
(1) Onderzoek Ruimtelijke overgangen febr. 2011
D. Hulsebos en J. Verbunt

Het gaat hierbij niet alleen om de kwalitatieve leefomgeving van de bewoners, maar betreft ook de leefomgeving van de omwonenden. Een hek om een buurt plaatsen, biedt hierbij geen uitkomst.

De overgangen kunnen geleidelijker, vriendelijker vormgegeven worden zonder 'buitenstaanders' uit te sluiten. Een omsloten karakter waardoor veiligheid en geborgenheid ontstaat, is op vele manieren te bereiken.

Door deze verschillende overgangen dusdanig te ontwerpen, dat de relatie met de buitenwereld gehandhaafd blijft en bezoekers zich welkom voelen, zal een minder vijandig beeld bestaan met betrekking tot deze selectief toegankelijke ruimten.

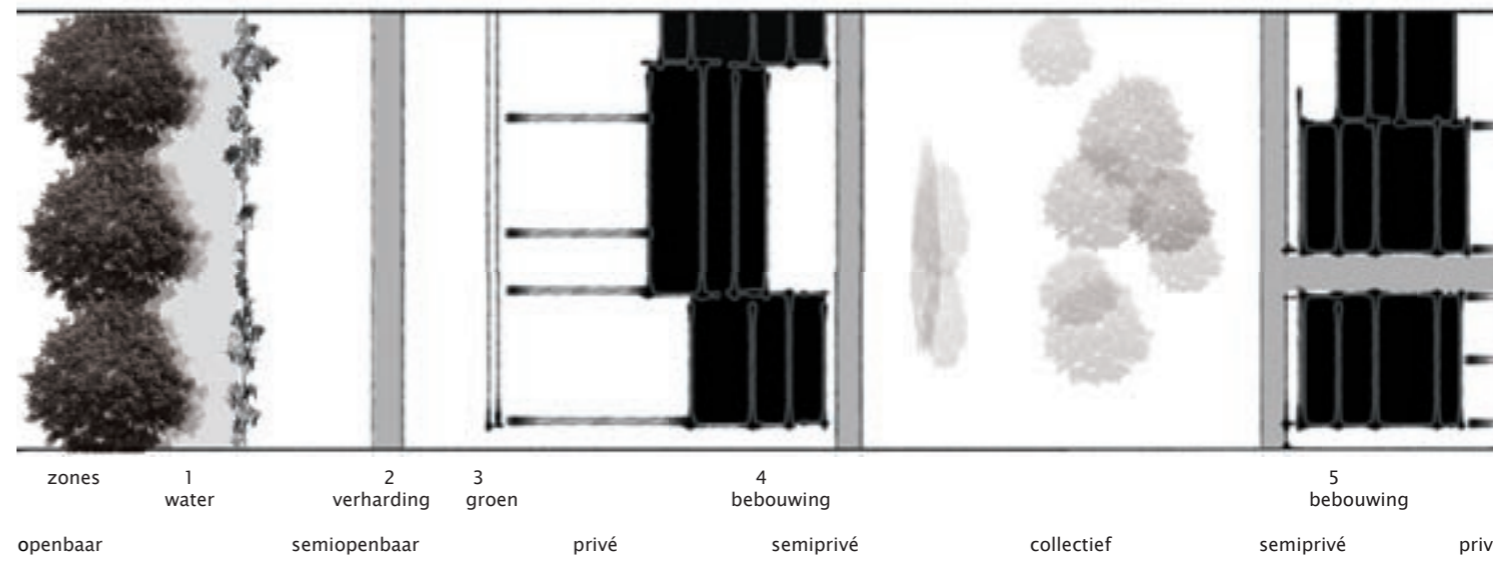
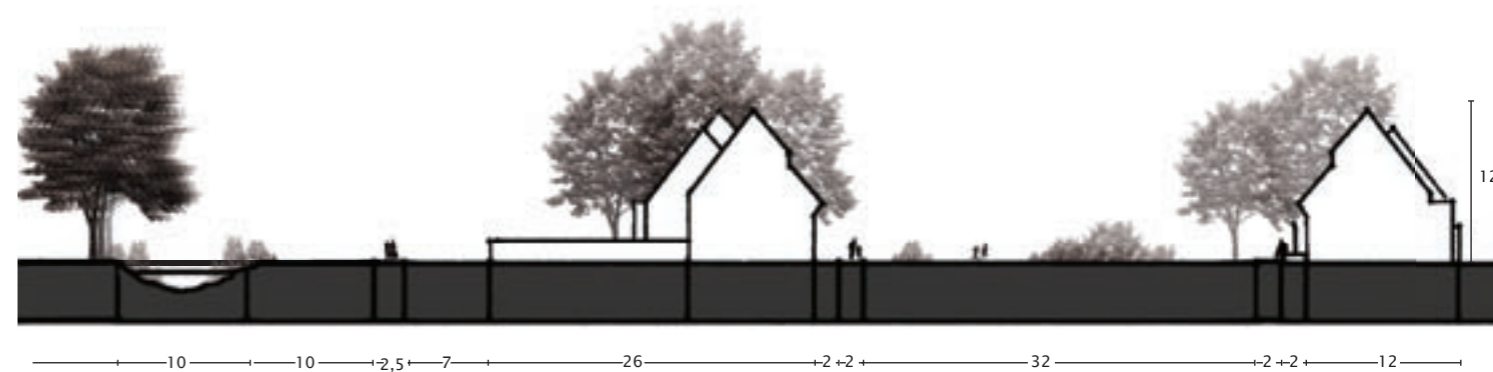
Deze overgangen kunnen indien gewenst, héél direct zijn, maar wanneer de ruimte er is, bij voorkeur, uit meerdere zones bestaan; bijvoorbeeld de overgang van openbaar via semiopenbaar naar privé, de overgang van semiopenbaar via collectief naar privé of van collectief via semiprivé naar privé. Deze zones worden gevormd met behulp van inrichtingselementen: zoals verharding,

beplanting, water, niveauverschillen of door wanden van gevels of groen. Binnen deze ruimte zijn het de overgangszones die de gradaties in eigendomsverhoudingen bepalen en begrenzen en daardoor ook de ruimtelijke kwaliteit en het woongenot.

Semiopenbare en collectieve ruimten lenen zich uitstekend voor een overgangszone tussen woning en straat. Deze ruimten, over het algemeen gekenmerkt door hun besloten karakter, beperkte toegankelijkheid en gemeenschappelijk eigendom of gebruik, geven bewoners letterlijk de ruimte en een gevoel van intimiteit waardoor zij minder geneigd zijn hun domein af te schermen en er meer saamhorigheid ontstaat.

In onderstaande tekening zijn verschillende eigendomsverhoudingen in zones aangegeven welke door verschillende grenzen worden gescheiden. Deze grenzen kunnen fysiek zijn; een brug over water, maar ook visueel, bijvoorbeeld door middel van verharding,

Eigendoms-
Verhoudingen

'De kwaliteit van ruimten wordt in de eerste plaats bepaald door hoe zij worden gebruikt en niet zozeer door hoe zij zijn vormgegeven'. (Hajer, 1989).

Het pad scheidt de semiopenbare ruimte in enerzijds de waterkant, grenzend aan de openbare ruimte en anderzijds de achtertuinen, behorend tot het privé eigendom.

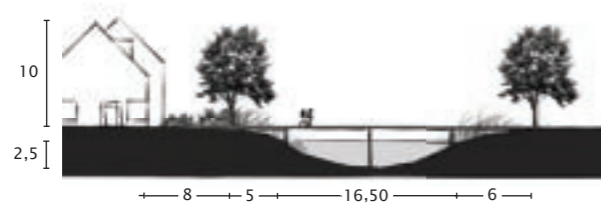
De ruimtelijke kwaliteit is groot door de openheid en het ontbreken van een visuele barrière, maar door het beperkte doorgaande karakter, verkregen door de watergang, ontstaat een gemeenschappelijk gebruik van de ruimte aan de bebouwingszijde.

De collectieve ruimte tussen de woningen is ontstaan door het omsloten karakter van de wanden, gevormd door de gevels en de naar elkaar gerichte voorzijden van de woningen; de sociale cohesie is hierdoor groot.

De semiprivé ruimten zijn ontstaan door het verspringen van gevels en het voetpad dat letterlijk de grens bepaalt tussen privé en collectief. Deze smalle zone grenzend aan de gezamenlijk in gebruik zijnde tussenliggende ruimte, laat de woning vloeiend in de buitenruimte overlopen en geeft de bewoner gelegenheid er een eigen identiteit aan te geven.

Water

Bewerkte illustraties van architectenbureau Feekes & Colijn, waarin de doordacht ontworpen overgangszones tussen privé en openbaar de toegankelijkheid en de mate van privacy bepalen

Watergang

Water kan een overgang ruimtelijk zacht maken, maar ook letterlijk een grens vormen. Door de waterpartij wordt de ruimte opgedeeld in privé en semiopenbaar domein, terwijl het visueel wel één grote ruimte is. Er is voldoende afstand tussen de woningen en het openbaar toegankelijke gebied, waardoor er geen behoefte bestaat, het privé domein af te schermen en een grote ruimtelijke kwaliteit bewaard blijft.

Wadi

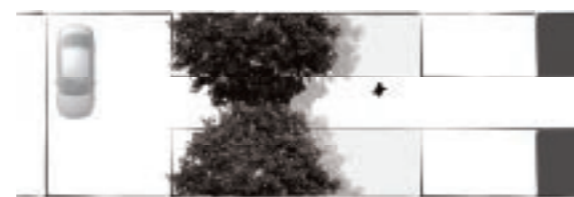
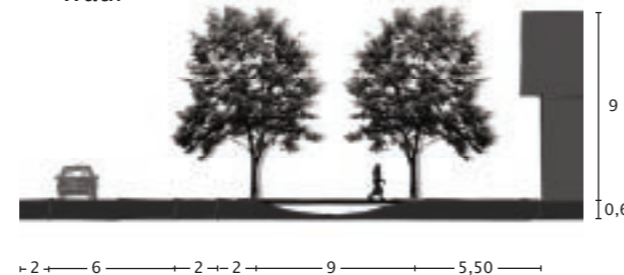
Een verlaging in het maaiveld tussen straat en woning creëert een overgangszone die wel toegankelijk, maar niet uitnodigend is voor buitenstaanders die te betreden. De laan van bomen scheidt visueel nog meer afstand, maar houdt contact met de straat, waardoor de ruimtelijke kwaliteit niet verloren gaat.

Verhogingen/verlagingen

Door het grondvlak nabij de woning op te tillen of te verlagen, is deze ruimte minder uitno-

Wadi

digend voor passanten en leent zich daarom voor semiopenbaar gebruik. Het doorgaande verkeer begeeft zich op de hoofdpaden. Afstand tot de woning is gewaarborgd, terwijl de ruimtelijkheid blijft bestaan. Het overstek en de kolommen zorgen voor een ruimte direct aan de woning die wordt toegeëigend en ingericht door de bewoners; de semiprivé ruimte.

Overstek en pergola's

Wanneer een waardevolle privéruimte vloeiend overgaat in semiopenbaarheid is behoefte aan privacy minder relevant en kan gezamenlijk gebruik leiden tot grote ruimtelijkheid. Het open en uitstekende trapje verlengt het privédomein, waardoor de privéruimte letterlijk een verbinding aangaat met de collectieve ruimte.

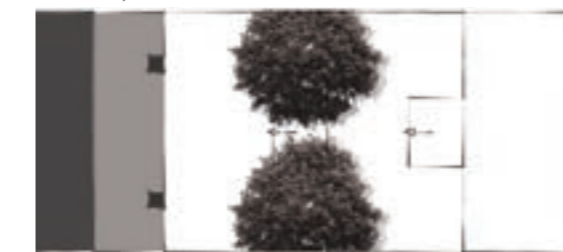
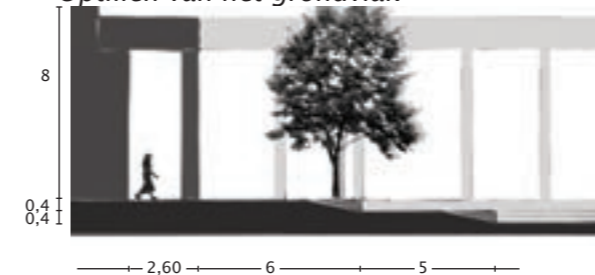
Conclusies

Semiopenbare ruimte

Een goed ontworpen semiopenbare ruimte creëert de gewenste afstand t.o.v. de gevel

Optillen van het grondvlak

tussen openbaar en privé om voldoende privacy te waarborgen. Afhankelijk van de beschikbare ruimte zijn er meerdere manieren om een ruimtelijke kwaliteit toe te kennen aan deze overgangszones waardoor deze de sociale functie juist versterkt ipv verzwakt. Vooral de behoefte van bewoners aan overzichtigheid en geborgenheid zou een sterke motivatie moeten zijn om deze overgangszones de aandacht te geven die ze verdienen om de mogelijkheden hiervan ten volle te kunnen benutten.

Semiprivé

Creëert de semiopenbare ruimte een afstand t.o.v. de gevel en de openbare ruimte, een goede semiprivé zone creëert juist een verlengstuk van de woning, een ruimte voor de bewoners aan de gevel tussen de privé en de semiopenbare/openbare ruimte waar een eigen identiteit aan kan worden gegeven. Deze zone wordt door bewoners bij de woning getrokken, zonder de behoefte te voelen deze ruimte af te schermen, waardoor deze vloeiend over loopt in de semiopenbare of collectieve ruimte.

Overstek en pergola's

Tips

voor het ontwerpen van succesvolle semiopenbare ruimten:

1. Geef de ruimte een omsloten karakter, maar sluit de ruimte niet af
2. Creëer een vriendelijke selectieve toegankelijkheid
3. Zorg voor geleidelijke vanzelfsprekende overgangen
4. Maak de ruimte verkeersluw
5. Kies overgangselementen die optisch begrenzen, maar de ruimtelijkheid bewaren
6. Zorg voor een heldere structuur, voldoende overzicht en interessante afwisselingen
7. Creëer betrokkenheid bij bewoners bijvoorbeeld door inspraak en verantwoordelijkheden
8. Leg een relatie met omgeving en de omliggende wijken
9. realiseer naast speel- en verblijfsplekken ook ruimten die visueel aantrekkelijk zijn.

Daniëlle Hulsebos (r) en **Judith Verbunt** (l) volgen de deeltijd opleiding Tuinarchitectuur aan de Hogeschool van Hall Larenstein in Velp.

Judith startte haar loopbaan in 1996 als bloemist, waarna zij in 2003 het bloemenvak verruilde voor de woonbranche. Als woonstyliste kon zij ook hier haar creativiteit kwijt. Het gemis van buiten zijn en groen bracht haar via de binnenhuisarchitectuur naar de tuinarchitectuur waar zij uiteindelijk vond wat zij zocht. Haar bureau: Goed Plan Tuinontwerp (2007) is ontstaan uit pure passie voor tuinen.

Daniëlle besloot na 20 jaar te hebben gewerkt in de medische zorg, eerst als operatie-assistente en later als sales representative voor orthopaedische implantaten het over een andere boeg te gooien. Na de hoveniersopleiding was de keuze voor Tuinarchitectuur snel gemaakt; haar eigen buro TUIN heeft inmiddels een start gemaakt.

In het onderzoek naar ruimtelijke overgangen in het kader van hun afstudeeropdracht, bestudeerden Danielle en Judith vier referentiegebieden uit de afgelopen eeuw met een stedelijk karakter. De in dit artikel genoemde bevindingen zijn hiervan afgeleid.

Voor een volledig overzicht van de onderzochte wijken en de bevindingen verwijzen wij naar ons rapport Ruimtelijke overgangen (1).